

УДК 369.041:631.16

Зінчук Т.А.
студенткаобліково-фінансового факультету
Миколаївського національного аграрного університету

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Досліджено економічну суть фінансів сільськогосподарських підприємств. Наведено результати аналізу найбільш актуальних питань фінансового забезпечення економічного розвитку сільськогосподарських підприємств. Оцінено фінансове забезпечення сільськогосподарських виробників в Україні власними ресурсами. Досліджено проблеми, пов'язані із забезпеченням аграрних підприємств кредитами. Аргументовано основні напрями трансформації системи фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва.

Ключові слова: ресурсне забезпечення, фінансові ресурси, інвестиції, джерела фінансування, банківське кредитування, бюджетне фінансування, сільськогосподарські підприємства.

Зінчук Т.А. ПРОБЛЕМЫ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Исследована экономическая суть финансов сельскохозяйственных предприятий. Представлены результаты анализа наиболее актуальных вопросов финансового обеспечения экономического развития сельскохозяйственных предприятий. Оценено финансовое обеспечение сельскохозяйственных производителей в Украине собственными ресурсами. Исследованы проблемы, связанные с обеспечением аграрных предприятий кредитами. Аргументированы основные направления трансформации системы финансово-кредитного обеспечения аграрного производства.

Ключевые слова: ресурсное обеспечение, финансовые ресурсы, инвестиции, источники финансирования, банковское кредитование, бюджетное финансирование, сельскохозяйственные предприятия.

Zinchuk T.A. PROBLEMS OF FINANCIAL SUPPORT FOR AGRICULTURAL ENTERPRISES

Investigated the economic substance of Finance farms. Results of the analysis the most pressing issues of financial support economic development of agricultural enterprises are adduced. Estimated financial support agricultural producers in Ukraine's own resources. Investigated the problems associated with providing loans to agricultural enterprises. Argued the main directions of the transformation of financial and credit enhancement of agricultural production.

Keywords: resource support, financial resources, investments, sources of financing, bank financing, government funding, agricultural enterprises.

Постановка проблеми. Ефективність фінансування сільськогосподарських підприємств є однією із ключових проблем розвитку економіки країни. Це пояснюється тим, що сільське господарство займає одне із перших місць щодо забезпечення розвитку переробних галузей держави, є джерелом сировинної бази і партнером в інтеграційних та ринкових функціонуваннях, а також є важливим стратегічним та економічним базисом для вирішення продовольчої проблеми та підйому регіонального сільськогосподарського виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти фінансування сільськогосподарських підприємств досліджували такі корифеї теорії аграрних фінансів, як: В. Борисова, О. Гудзь, М. Дем'яненко, С. Дем'яненко, М. Малік, П. Лайко, Б. Пасхавер, П. Саблук, О. Ульянченко, А. Чупіс та інші [1-6]. Їхній творчий доробок є теоретичним базисом сучасної парадигми аграрних фінансів, що створює наукову передумову для розгляду різних аспектів формування і розвитку системи фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва. Перманентність фінансової діяльності та постійна динамічна зміна умов і чинників, у яких вона протікає, актуалізують необхідність розширення діапазону досліджень у цій царині.

Метою даного дослідження є поглиблення теоретичних засад фінансування сільськогосподарських підприємств, а також аналіз існуючих джерел фінансування сільськогосподарських підприємств для подальшого їх використання у процесі розширеного відтворення і розроблення універсального підходу до оптимізації вибору джерел фінансування діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Низка авторів західної фінансової науки визначення поняття фінансового забезпечення обумовлюють як сукупність процесів і процедур, які використовуються керівництвом країни для здійснення фінансової діяльності країни, контролю та звітності. Ці заходи включають у себе запис, перевірку та своєчасної звітності операцій, які впливають на доходи та витрати державного бюджету, активи і пасиви країни [12].

Найгострішою проблемою для підприємств аграрної сфери щодо фінансування діяльності є обмеженість фінансових ресурсів при відсутності необхідних обсягів власних коштів фінансування та труднощів доступу до позичкових та залучених фінансових ресурсів. Більшість вчених основними проблемами фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств визначають: відчутне зменшення обсягів державної підтримки сільського господарства, що не дозволяє їм ефективно функціонувати; недоступність кредитних ресурсів через високі відсоткові ставки та відсутність майнової застави для ведення не лише розширеного, а й простого відтворення; відсутність стабільного фінансування у визначені періоди року (сезонність робіт), що посилює диспаритет цін [8]; залежність результатів діяльності підприємств і джерел фінансування від впливу природно-кліматичних умов; необхідність кредитного забезпечення діяльності та подальшого успішного розвитку суб'єктів господарювання як наслідку впливу попередньо зазначених факторів [2].

У забезпеченні процесу відтворення та соціально-економічного розвитку сільськогосподарських підприємств домінуючим чинником виступають фінансові ресурси. У результаті ринкових трансформацій

значна частина підприємств аграрної галузі втратила власні фінансові ресурси, а умови доступу до зовнішніх суттєво погіршилися.

Нестача фінансових ресурсів обумовлена, як слушно наголошує О.С. Гудзь, «по-перше, втратою підприємствами власних фінансових ресурсів у наслідок збиткової їх роботи та інфляції; по-друге, високою вартістю залучення позикових коштів; по-третє, недосконалістю державної фінансової політики» [1]. У зв'язку з цим управління фінансовим середовищем в аграрній сфері набуває важливого значення для забезпечення процесу розширеного відтворення і розвитку підприємств у гармонійному поєднанні із соціальними потребами працівників.

Необхідність державного фінансування зумовлена не тільки специфікою галузі сільського господарства, а й низкою особливостей, які притаманні вітчизняним підприємствам цієї сфери. Серед них, зокрема, такі: зниження купівельної спроможності населення, що обмежує можливості підняття цін на сільськогосподарську продукцію; відставання України від розвинених країн за рівнем науково-технічного прогресу, передових технологій тощо; потреба в інвестиціях для підтримки родючості ґрунту; низькі рівні розвитку інфраструктури сільської місцевості; розрив сталих економічних і технологічних зв'язків між різними сферами агропромислового комплексу.

У сільському господарстві фінанси мають особливі специфічні ознаки, які притаманні тільки їм:

- сезонність виробництва – кошти для ведення діяльності потрібні в значній мірі під час посівної кампанії, а прибуток отримують лише з реалізації товару;

- порівняно довга тривалість обігу капіталу в галузі, що спричинено подовженим циклом виробництва;

- відсутність застави для забезпечення довгострокових кредитів. Основні фонди фізично та морально застаріли, а банки вимагають заставу 150-200% від розміру кредиту;

- значна частина виробленої продукції залишається у підприємстві для власних потреб, що зменшує величину можливого прибутку.

Фінансові ресурси, які знаходяться у розпорядженні сільськогосподарських підприємств, поділяються за характером формування на власні та залучені.

До власних належать фінансові ресурси, сформовані за рахунок внутрішніх джерел, – прибутку, амортизаційних відрахувань тощо; до залучених – кредити, позики, лізинг тощо.

Сільське господарство сьогодні найбільше потребує фінансової підтримки та фінансового захисту, що зумовлюється сезонністю виробництва, циклічністю, великим періодом кругообігу капіталу, станом його матеріально-технічної бази, недосконалістю амортизаційної політики, диспаритетом цін між продукцією сільського господарства і промисловості, особливостями технологічного процесу, його соціально-економічною значимістю. У результаті дослідження фінансового забезпечення сільгоспідприємств з'ясовано, що:

- сільськогосподарські підприємства працюють за рахунок власних ресурсів, які на сьогодні за питомою вагою є значними, однак недостатніми для самофінансування, а відтак не можуть бути джерелом розвитку;

- банківське кредитування не відіграє суттєвої ролі у розвитку сільськогосподарської галузі, хоч на даний час намітилися позитивні тенденції щодо зростання обсягів кредитування з боку вітчизняних ко-

мерційних банків, у тому числі і в частині пільгового кредитування;

- банківська система України ще повністю не мобілізувала й не реалізувала усі властиві їй стимулюючі можливості щодо Зстабілізації кредитного забезпечення суб'єктів аграрного сектора економіки. Банківське кредитування суб'єктів аграрної сфери потребує модернізації, розробки фундаментальних і прикладних засад його подальшого розвитку.

Аграрні підприємства мають певні об'єктивні вимоги щодо їх кредитного обслуговування, а саме: необхідність дотримання економічно обґрунтованих термінів, обсягів, вартості кредиту, своєчасності надходження кредиту позичальнику, що пов'язано із сезонністю виробництва. Об'єктивно тривалий період виробництва у сільському господарстві й уповільнений обіг авансового капіталу зумовлюють значну потребу в залученні короткострокових і довгострокових кредитних ресурсів.

Слід звернути особливу увагу на зберігання, переробку та реалізацію сільськогосподарської продукції (в Україні через погане зберігання втрачається близько 25% всієї продукції).

Необхідно також розробити і затвердити державну цільову програму підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та розвитку земельних відносин на період до 2015 року, а також розглянути і прийняти законодавчі акти, які будуть спрямовані на забезпечення розвитку агропромислового комплексу та мінімізацію впливу фінансової кризи на галузь.

Проте слід зазначити, що Україна обрала вірний шлях проведення економічних реформ у сільському господарстві, здобувши політичну незалежність, – відродження господаря на українській землі шляхом приватизації та створення рівних юридичних прав і економічних можливостей для розвитку і здорової конкуренції усіх доцільних форм господарювання на селі. Найбільш поширеною при цьому залишається колективна форма організації виробництва на базі асоційованої приватної власності на землю і майно. Досвід багатьох країн світу показав, що саме кооперативна ідея здатна протистояти економічному хаосу.

Поряд з прямою фінансовою підтримкою з боку держави важливе місце займає непряма фінансова підтримка, тобто система оподаткування сільськогосподарських підприємств. Чинна система відрізняється своєю лояльністю і необґрунтованістю, вона не передбачає жодних застережних чи стримуючих заходів щодо способів ведення сільського господарства та неконкурентних методів господарювання.

До Закону України «Про фіксований сільськогосподарський податок» протягом років його існування було внесено низку змін, які призвели до того, що наразі він поєднує у собі лише податок на прибуток, плату за землю, плату за придбання торгового патенту і збір за спеціальне водокористування. Зважаючи на переважну збитковість сільськогосподарських підприємств, загальна система оподаткування може бути для них зручнішою та економічнішою. З метою дотримання принципу справедливості удосконалена система оподаткування має включати два об'єкти справляння податку: прибуток та вартість використаної землі. Це дозволить створити максимальні стимули для ефективного господарювання.

Ще одним важливим інструментом забезпечення стабільного фінансування сільськогосподарських підприємств повинно стати страхування як спосіб уникнення чи зменшення впливу ризиків, що призводять до фінансових втрат.

Причинами таких ризиків може бути скорочення обсягів валової продукції через стихійні явища, втрата майна (посівів, худоби, інших активів) через хвороби, пожежі, нещасні випадки тощо. У результаті таких загроз та викликів підприємство може втратити не лише частину свого майна, а й доходи, які створюються в результаті використання цього майна. У зв'язку з цим підприємству фінансово вигідніше попередньо витратити незначну суму коштів на страхування, аніж покривати усі збитки за власний рахунок.

Серед основних проблем фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств можна виділити:

- зменшення обсягів державної підтримки сільського господарства, що не забезпечує нормальне функціонування аграрного виробництва;
- недоступність кредитних ресурсів через високі відсоткові ставки та відсутність заставного майна для ведення не лише розширеного, а й простого відтворення;
- відсутність надійних гарантій повернення інвестицій та кредитів через збитковість підприємств;
- неврахування сезонності робіт (немає стабільного фінансування у конкретно визначені періоди року), що фактично підсилює диспаритет цін [7].

Незважаючи на зростання обсягів фінансування сільського господарства, його потреби у фінансових ресурсах постійно збільшуються. Якщо у 2008 р. для проведення весняно-польових робіт на 1 га ріллі витрачалося 870 грн, то у 2011 р. витрати зросли у 1,5 рази, тобто до 1297 грн. Так, у 2014 році планові витрати коштів для проведення весняно-польових робіт на 1 га ріллі становлять 2087,3 грн, що на 234,5 грн більше, у порівнянні з 2013 роком. Розрахункова потреба в коштах для проведення комплексу весняно-польових робіт становить 42,8 млрд грн. Це актуалізує проблему розвитку недержавних фінансових інститутів підтримки малого підприємництва.

Така форма фінансування включає два компоненти: міжнародну донорську допомогу та прями фінансові зв'язки з великими промисловими підприємствами. Перший з них представлений кредитними лініями і грантами ЄБРР, Американського фонду підтримки підприємств у нових незалежних країнах, Фонду «Євразія», Інвестиційного фонду «Україно», Міжнародної фінансової корпорації, Агентства США з міжнародного розвитку. Обсяги цього виду фінансування незначні і немає підстав для прогнозування їх збільшення в майбутньому.

Більш вагоме значення у фінансуванні аграрних підприємств має фінансова підтримка вітчизняних великих промислових підприємств у вигляді надання грошових та товарних кредитів, фінансування через субпідряд, лізинг та франчайзинг. Мабуть, цей канал має непогані перспективи розвитку. Проте з ним пов'язана низка специфічних особливостей, які обмежують сферу застосування. Крім того, в останні роки активно розвиваються агрохолдинги, які мають родинні зв'язки з промисловими підприємствами, що проявляють інтерес до диверсифікації свого бізнесу в аграрну сферу.

Аналізуючи ситуацію, яка склалася на сьогодні, відчутних втрат понесла фінансова сфера аграрного виробництва. Виходячи з оцінки нинішнього виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств, за різними розрахунками щорічний дефіцит оборотних коштів для забезпечення нормального виробничого процесу в рослинництві становить 45-60 млрд грн, а в тваринництві 40-45 млрд грн.

За прогнозами на найближчі 5 років обсяги інвестиційної діяльності в сільському господарстві по-

винні досягти 150-240 млрд грн. Три чверті з них не мають реальної фінансової платформи.

Щороку уряд України недофінансовує сектор АПК (рис. 1).

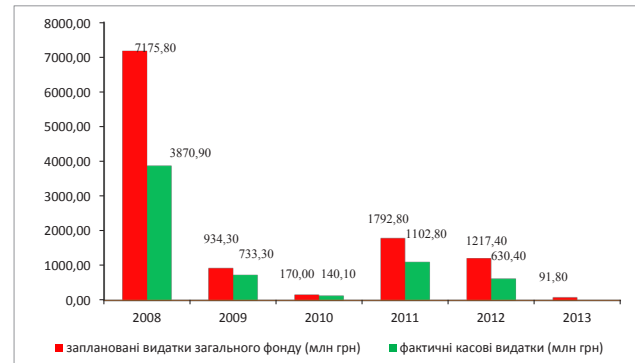

Рис. 1. Розподіл запланованих і фактичних видатків на АПК України за 2008–2013 роки

Отже, державне фінансування аграрного сектора економіки активно здійснювалося протягом 2011 року. Серед усіх напрямів спрямування коштів держави, які вона надає на розвиток аграрного сектора України, найбільші суми надходять Апарату Міністерства аграрної політики та продовольства України, а саме у 2010 році – 80000 тис. грн, у 2011 році обсяги даної допомоги зросли на 6856374,0 тис. грн.

Експерти зазначили, що Державний бюджет на 2013 рік є найбільш жорстким стосовно агропромислового комплексу за останні 7 років.

Слід зазначити, що українські банки вважають аграрний сектор економіки найбільш привабливим і перспективним об'єктом кредитування. Але готові сьогодні кредитувати лише ті сільськогосподарські підприємства, які обробляють 3,0–50,0 тис. га земельних угідь, тобто 83,8% їх загальної кількості під цей критерій не попадають.

Розвиток аграрного виробництва вимагає постійної і цілеспрямованої діяльності державних органів і недержавних інститутів, яка включає систему різних форм і методів стимулювання та регулювання, спрямованих на створення сприятливих економічних умов діяльності його суб'єктів.

Державна підтримка агробізнесу в Україні здійснюється в рамках державних цільових програм, державних цільових фондів, Українського фонду підтримки підприємництва, Українського державного фонду підтримки селянських (фермерських) господарств, Державного інноваційного фонду, надання податкових пільг.

Для подолання кризової ситуації у галузі сільського господарства прийнята програма економічних реформ 2010–2014 рр. про розвиток сільського господарства, яка передбачає:

- удосконалення системи субсидування для підвищення конкурентоспроможності сектора відповідно до угоди про сільське господарство у рамках СОТ (переорієнтація субсидування на напрями, що відповідають «зеленому ящику» за методологією СОТ);
- гармонізацію системи стандартизації сільгосппродукції з нормами ЄС;
- захист українських товаровиробників від імпорту низькоякісної сільгосппродукції за рахунок використання технічного регулювання, дозволеного СОТ;
- розвиток кредитно-фінансових механізмів підтримки сільгоспвиробників, у тому числі лізингу сільськогосподарської техніки;

- відмову від адміністративного втручання в ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, використання антимонопольного законодавства у випадку різкого коливання цін на сільгосппродукцію;
- відмову від будь-яких обмежень експорту сільськогосподарської продукції [6].

Варто відзначити, що за кордоном рівень державної підтримки підприємств сільського господарства більш високий та ефективний. Зокрема, у США він становить 40% від вартості виробленої сільськогосподарської продукції, у країнах ЄС – 35%, в Японії та Франції – 72%, натомість в Україні – 8,3%. У країнах ЄС державну підтримку сільського господарства здійснюють шляхом надання аграріям дешевих кредитів, підтримання твердих цін, виконання безпосередніх виплат тощо. В Європі державному регулюванню підлягає 90% цін на сільськогосподарську продукцію у формі субсидій для підтримки аграріїв через високі ціни на засоби виробництва [2, с. 80].

У таблиці 1 розкрито фактори, які впливають на рівень забезпечення сільськогосподарських підприємств фінансовими ресурсами.

Таблиця 1

**Фактори, які впливають
на рівень забезпечення сільськогосподарських
підприємств фінансовими ресурсами**

Фактори, які впливають на збільшення рівня забезпеченості	Фактори, які впливають на зменшення рівня забезпеченості
Продаж необоротних активів	Погашення короткострокових кредитів
Збільшення дебіторської заборгованості	Грошові виплати
Збільшення ліквідних запасів готової продукції та товарів	Скорочення дебіторської заборгованості
Надання позик	Податки на дохід від дооцінки активів
Збільшення обсягів виручки	Повернення наданих позик
Збільшення короткострокових фінансових інвестицій	Збільшення безнадійної дебіторської заборгованості та сумнівного боргу
Збільшення коштів на розрахункових та депозитних рахунках	Інфляційні процеси

Отже, забезпеченість сільськогосподарських підприємств фінансовими ресурсами визначається багатьма факторами виробничого економічного та організаційного характеру й повинна відповідати певним вимогам:

1. Забезпечення достатнього рівня ліквідності оборотних активів, оскільки від цього залежить платоспроможність підприємства за фінансовими зобов'язаннями.

2. Забезпечення мінімізації втрат фінансових ресурсів у процесі їх використання в умовах інфляції.

3. Забезпечення раціонального розміщення фінансових ресурсів між сферами їх функціонування за рахунок скорочення питомої ваги неякісної дебіторської заборгованості у сфері обігу.

Для визначення забезпеченості сільськогосподарських підприємств фінансовими ресурсами не можна обмежуватися балансовими даними, виходячи із яких розраховуються традиційні коефіцієнти. Забезпеченість сільськогосподарських підприємств фінансовими ресурсами вимагає відповіді на запитання, які реальні можливості підприємства погасити ко-

роткострокові зобов'язання і одночасно продовжити безперервну діяльність. Іншими словами, скільки реально коштують фінансові ресурси, які є на балансі підприємства, яка їх реальна ліквідність: скільки дебіторської заборгованості що рахується на балансі, дійсно перетвориться у грошові засоби, які можуть бути спрямовані на погашення боргів; при необхідності продажу частини готової продукції – яка дійсна (а не за балансовою оцінкою) сума грошових засобів може бути отримана від цього продажу. І нарешті, чи вистачить запасів, які залишилися за вартістю, у матеріально-речовому складі для продовження роботи після погашення боргів.

Висновки з проведеного дослідження. Кожне сільськогосподарське підприємство в умовах ринкової економіки самостійно приймає рішення щодо залучення тих чи інших джерел фінансування, бо кожне з них має «підводні камені». Фінансистам сільськогосподарської галузі слід уважно вивчати кожен можливість використання тих чи інших джерел, обирати для свого підприємства оптимальний варіант. Адже фінансова стабільність є запорукою не тільки безперервного відтворення матеріальних ресурсів, але й виступає гарантією якості готової продукції.

Отже, для ефективного розвитку агропромислового комплексу потрібно в першу чергу вирішити проблему фінансування сільськогосподарських підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Борисова В.А. Страховий захист ресурсного потенціалу АПК / В.А. Борисова. – Суми : Видавництво «Довкілля», 2002. – 196 с.
2. Гаврилюк О.М. Інвестиційний імідж та інвестиційна привабливість України / О.М. Гаврилюк // Фінанси України. – 2010. – № 3. – С. 79-93.
3. Гудзь О.Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств : [монографія] / О.Є. Гудзь. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 578 с.
4. Гудзь Е.Е. Особенности становления и тенденции развития интеграционных процессов в АПК Украины: финансовый аспект / Е.Е. Гудзь // Интеграция и дезинтеграция в агропромышленном комплексе экономики: традиционный и инновационный подходы. – М. : ООО «НИПКЦ Восход-А», 2009. – 925 с. – С. 438-445.
5. Дем'яненко М.Я. Фінансові проблеми формування і розвитку аграрного ринку (довідь) / М.Я. Дем'яненко // Економка АПК. – 2007. – № 5. – С. 4-18.
6. 3 Програми економічних реформ на 2010–2014 рр. про розвиток сільського господарства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agroconf.org/content/z-programi-ekonomichnih-reform-na-2010-2014-rr-prorozvitok-silskogo-gospodarstva>
7. Першко Л.О. До питання створення механізму фінансового забезпечення діяльності підприємств / Л.О. Першко // Збірник наукових праць Луганського національного аграрного університету. – 2008. – № 37(49). – С. 99-103.
8. Ринкова трансформація економіки АПК : [кол. монографія у 4 ч.] / За ред. П.Т. Саблука, В.Я. Амбросова, Г.Є. Мазнева. – Ч. 3 : Фінансово-кредитна система. – К. : ІАЕ, 2002. – 477 с.
9. Чупіс А.В. Оцінка, аналіз, планування фінансового становища підприємства : науково-методичне видання / [А.В. Чупіс та ін.]. – Суми : Довкілля, 2001. – 404 с.
10. Сільське господарство України у 2010 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/sg/dop/dsg_2010.zip.
11. Стецюк Ю.П. Передумови розвитку банківського інвестиційного кредитування аграрних проектів / Ю.П. Стецюк // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит», 2010. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/Vsnau/2010_2/56Stesuk_Yu.pdf.
12. Europe and the Euro (National Bureau of Economic Research Conference Reports) Alberto Alesina, Francesco Giavazzi, Italy, Bologna, 2007.